

Heldin of ordinaire del?

De levendige beelden van Aysha, vrouw van Mohammed

De naam Aysha betekent 'levende' in het Arabisch en dat is een goede benaming voor de favoriete vrouw van de islamitische profeet Mohammed. Ook al is ze bijna veertien eeuwen niet meer onder ons, Aysha leeft nog altijd voort in het collectieve geheugen van de moslingemeenschap. Toch bestaan er anno 2017 verschillende ideeën over Aysha's religieuze identiteit en haar politieke handelen.

Josephine van den Bent is promovendus middeleeuwse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam.

Haar volledige naam was Aysha bint Abi Bakr. Ofwel, Aysha dochter van Abu Bakr. Deze Abu Bakr was de eerste politieke opvolger van de profeet Mohammed en daarmee de eerste kalief (regeerde van 632-634). Aysha, zijn dochter, was dus getrouwd met de profeet Mohammed. Zo kennen we haar in het Westen dan ook vooral: als kindbruidje, dat op haar zesde met de profeet getrouwd zou zijn. Over de leeftijd van Aysha bij haar trouwen is in de islamitische wereld overigens nog steeds discussie. Er zijn namelijk verschillende *hadiths* (islamitische overleveringen over het leven en de uitspraken van Mohammed) die tegengestelde beweringen doen over het trouwen en consumeren van het huwelijk tussen de profeet en Aysha. Dat geldt voor veel zaken uit de vroege islamitische periode: we hebben geen geschreven bronnen uit de tijd dat de gebeurtenissen plaatsvonden, maar mondelinge overleveringen die vele decennia later op schrift zijn gesteld. Deze *hadiths* spreken elkaar over een aantal onderwerpen regelmatig tegen, wat de bestudering van deze geschiedenis bemoeilijkt. Dit artikel gaat niet over Aysha's leeftijd bij haar trouwen of over haar slachtofferschap als jonge bruid, maar het gaat over haar politieke rol in de vroege islam. Want wat haar leeftijd bij haar trouwen ook geweest mag zijn, Aysha was geen machteloze speelbal in de handen van de mannen in haar leven. Integendeel, ze was een gehaaide politica en haar politieke tegenstand tegen Ali, de vierde kalief van de islam, had verstrekking gevolgen voor de islamitische geschiedenis. Bovendien had het ingrijpende gevolgen voor haar *nachleben* in de islamitische geschiedschrijving.

Voorkeurspositie

Onder moslims staat Aysha bekend als de favoriete vrouw van de profeet Mohammed en wordt ze wel *habibat habib Allah* genoemd: 'de geliefde van de geliefde van God'. Deze positie leverde haar later de titel van 'moeder der gelovigen' op. Op zich gold dat voor alle vrouwen van Mohammed, maar voor Aysha lijkt er een voorkeurspositie te zijn ontstaan. De vroegste biografieën die er van

haar geschreven zijn – die van Ibn Sa'd (overleden in 845) en Al-Baladhuri (overleden in 892) – bevatten lijsten met kwaliteiten die Aysha verheffen boven de andere vrouwen van Mohammed. Zo zou de engel Gabriël Mohammed hebben aangespoord met haar te trouwen, en was zij degene in wier armen de profeet verkoos te sterven. Een niet onbelangrijk detail: de oorsprong van deze lijstjes lag bij Aysha zelf.

Na de dood van Mohammed was Aysha namelijk een belangrijke bron van overlevering van *hadiths*. Ze wordt geroemd om haar uitstekende geheugen en grote kennis, vooral over religieuze kwesties. Door haar nabijheid tot de profeet was haar kennis van ritueel-religieuze handelingen vrijwel ongeëvenaard. Door haar intieme band met hem was ze een belangrijke bron voor verhalen over Mohammed, zijn handelen en zijn uitspraken. Dit ging zelfs zo ver dat de belangrijke islamitische jurist Al-Shafi'i (overleden in 820) stelde dat men, in het geval van conflicterende

Aysha bij de Slag van de Kameel, uit een manuscript van de Perzische historicus Hafiz-i Abri met de titel *Majma' al-tawarikh* (circa 1425). Yale University Art Gallery.

hadiths – want daar zijn er veel van – moet uitgaan van wat Aysha zegt. Deze rol van Aysha zorgde er ook voor dat, hoewel vrouwen van vrijwel alle religieuze functies uitgesloten waren, ze wel een rol konden spelen in het overleveren van hadiths.

Politieke rol

De overlevering van Aysha's hadiths is heel belangrijk geweest voor hoe ze wordt herinnerd. Als weduwe van de profeet en dochter van Abu Bakr, en door haar eigen persoonlijkheid, speelde Aysha een belangrijke rol in de politiek van de vroege islam. Zo wordt ze ook herinnerd voor haar actieve oppositie tegen de vierde kalief, Ali ibn Abi Talib (regeerde van 656-661), de neef en schoonzoon van de profeet. Ze bekritiseerde Ali omdat hij de moord op de derde kalief, Uthman (regeerde van 644-656), niet had gewroken. Ze trok ten strijde tegen hem met haar medestanders en was aanwezig in haar draagstoel tijdens de Slag van de Kameel bij Basra in de Eerste Islamitische Burgeroorlog (656-661). Ze verloor en trok zich daarna terug uit de politiek.

Het was niet gemakkelijk voor de soennitische moslims om met deze problematische politieke participatie van Aysha te werken en haar nog steeds als voorbeeld te verheffen. Ze was hier namelijk medeveroorzaker van de *fitna* ('strijd') tussen moslims. Deels werd dit door haar opgelost door twee medestanders, Talha en Al-Zubayr, als hoofdschuldigen aan te wijzen voor de verloren slag. In sjiitische bronnen zien we Aysha juist als de leider van deze oppositie tegen Ali. Als tegenstander van Ali, de politieke leider en het spirituele voorbeeld van de sjiieten, zien de sjiieten haar vanzelfsprekend in een veel negatiever licht.

Aysha's tegenstand tegen Ali zorgde er ook voor dat een ander incident uit het leven van Aysha door sjiieten heel anders geïnterpreteerd wordt dan door soennieten: Aysha werd namelijk ooit beschuldigd van overspel, omdat ze per ongeluk alleen achter was gebleven in de woestijn en gered

werd door een jongeman. Ali vond dat Mohammed haar moest verstoten nu haar eer niet langer buiten kijf stond. Gelukkig voor Aysha zond God een aantal verzen waaruit haar onschuld bleek. Althans, dat zeggen de soennieten. Aysha is de *siddiqa*, zij die de waarheid spreekt. Maar volgens sommige sjiieten gaan die verzen helemaal niet over Aysha en was haar onschuld dus niet vastgesteld. En omdat Ali vond dat Mohammed haar moest verstoten, had ze vanaf dat moment een hekel aan hem. Het werd daarmee ook munitie tegen de eerste kalief Abu Bakr, die volgens de sjiieten de positie van Ali had geïsurpeerd. In tegenstelling tot de soennieten, hechten de sjiieten dan ook weinig waarde aan de hadiths die door Aysha zijn overgeleverd.

De favoriete vrouw van de profeet, en buitengewoon belangrijke bron voor de hadith: een beeld waaraan Aysha, als we de vroege islamitische bronnen mogen geloven, zelf actief aan gewerkt heeft. Maar uiteindelijk heeft zij natuurlijk geen controle gehad over wat er vervolgens mee gebeurde. Bij de soennieten heeft ze haar doel zeker bereikt: daar wordt ze gezien als een superieure vrouw en zijn de smetjes op haar reputatie vakkundig weggewerkt. Bij de sjiieten was ze een stuk minder succesvol. Het handelen van Aysha als persoon is door beide groepen moslims gebruikt om hun eigen religieuze identiteit te creëren: ordinaire del voor de een, moeder der gelovigen voor de ander. ■

Aysha ligt begraven op de begraafplaats Jannat al-Baqi in Medina, Saoedi-Arabië. In 1925 zijn de mausoleums op deze plaats verwoest door Abdoel Aziz bin Saoed bij zijn verovering van het Arabisch Schiereiland. Op de begraafplaats liggen nog meer familieleden van Mohammed.

Verder lezen

Asma Afsaruddin, A'isha bint Abi Bakr', Kate Fleet, Gudrun Krämer, e.a. (red.) (Leiden 2011) of: tiny.cc/K3EOA (2011).

Leila Ahmed, Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate (New Haven & Londen 1992).

Aisha Geissinger, 'The Exegetical Traditions of A'isha: Notes on their Impact and Significance', Journal of Qur'anic Studies, Vol. 6-1 (2004), pp. 1-20.

Denise Spellberg, Politics, Gender, and the Islamic Past: the Legacy of A'isha bint Abi Bakr (New York 1994).

